

سرمقاله

نگاهی به چند رویداد:

سانحه زمین لرزه بم ، رهیافت- کارگاه بین المللی بم ، سومین کنگره تاریخ معماری و شهرسازی ایران ، ثبت پاسارگاد و ارگ بم در فهرست میراث جهانی ، پنجمین جلد مجموعه مقالات دومین کنگره تاریخ معماری و شهرسازی ایران ، درگذشت مهریار ، تشکیل سازمان میراث فرهنگی و گردشگری ، راهی که باید پیمود

در فاصله بین انتشار شماره ۲۵ اثر و این شماره رویدادهای شایان توجهی در ارتباط با میراث فرهنگی رخ داده است که نظر به اهمیت آنها نگاهی اجمالی درباره هریک به شرح زیر ارائه می گردد:

زمین لرزه ای در مقیاس ۶/۵ ریشتر در تاریخ ۵ دیماه یکهزار و سیصد و هشتاد و دو (۲۰۰۳/۱۲/۲۶) ساعت ۵:۲۶ دقیقه بامداد به وقت محلی شهر بم واقع در استان کرمان را لرزاند و موجب کشته شدن بیش از چهل و سه هزار نفر (تا تاریخ ۱۱/۲۳/۸۲-۲۰۰۴/۲/۱۲) و زخمی و بیخانمان شدن بیش از چهل هزار نفر از ساکنین بم و حومه آن گردید. این سانحه نه تنها شهر بم و حومه آنرا به شدت آسیب رساند و زیر ساخت شهری، آب رسانی (از جمله قنوات) و کشاورزی اش را از کار انداخت بلکه ارگ تاریخی (غیر مسکون) و عظیم اش را به شدت آسیب رساند^۱

گرچه منطقه علی الاصول به دلیل وجود گسلهای فعال و سابقه دیرینه زمین لرزه ای از سوی دستگاههای تخصصی ذریبط مخاطره آمیز اعلام شده بود ولی برحسب نظر مطلعین یک چنین رخداد هولناکی را تاریخ دو هزار ساله بم به خود ندیده بود.^۲ پس از حدوث زمین لرزه دیماه ۱۳۸۳ بسیجی بی سابقه برای رویارویی با این سانحه غم انگیز از سوی نهادها و موسسات ملی و بین المللی صورت گرفت که ابعاد گوناگون مسئله را مدنظر قرار داد از آنجمله مسئله رویکردی که می بایست در ارتباط با ارگ تاریخی در وضعیت جدیدش اتخاذ می گردید. تشکیل ستاد بحران به ریاست رئیس سازمان میراث فرهنگی کشور و فعال شدن پایگاه پژوهشی - عملیاتی سازمان با همکاری یونسکو در بم و نیز برگزاری کارگاه بین المللی از تاریخ ۱/۲۹ تا ۸۳/۲/۲ با شرکت بیش از پنجاه تن از کارشناسان برجسته ملی و بین المللی در بم^۳ از آن جمله اند. این نشست پرشور و سازنده را به تعبیری می بایست جایگزین برگزاری سومین کنگره تاریخ معماری و شهرسازی ایران که می بایست از ۲۵ تا ۲۹ فروردین ۱۳۸۳ برگزار گردد دانست، که با رخ داد ناگوار بم به یک سال بعد موکول گردید زیرا که ارگ تاریخی بم که خانه سنتی کنگره شده است در وضعی نبود که آماده پذیرائی آن باشد.

سانحه زمین لرزه بم

رهیافت

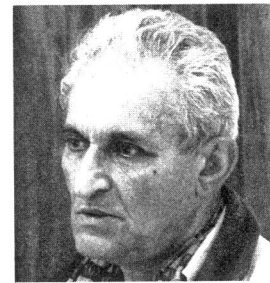
تشکیل کارگاه بین المللی در
۲۹ فروردین روز جهانی بناها
و محوطه ای تاریخی

سومین کنگره تاریخ
معماری و شهرسازی ایران

ثبت ارگ بم و محوطه
تاریخی پاسارگاد در
فهرست میراث جهانی

پنجمین جلد دومین کنگره
تاریخ معماری و شهرسازی
ایران

درگذشت مهریار

دگرگونی در سازمان میراث
فرهنگی کشور

به همراه ثبت محوطه پاسارگاد؛ نخستین پایتخت هخامنشی در فهرست میراث فرهنگی جهانی، ارگ بم نیز به عنوان میراث در خطر در فهرست میراث فرهنگی جهانی به ثبت رسید^۴

هم زمان با تشکیل کارگاه بین المللی ارگ بم پنجمین جلد دومین کنگره تاریخ معماری و شهرسازی ایران توسط دبیرخانه کنگره در ۱۰۷۲ ص منتشر گردید. یکی از ویژگیهای این جلد پیوست کتابشناسی مشروح بم است که حاصل تلاشهای ارزنده سالیان دراز محمدمهدی محلاتی است که با رهنمودهای زنده یاد مهندس محمد مهریار در ۳۷۳ صفحه صورت تحقق یافته است.

در ۳۱ خرداد ماه ۱۳۸۳ استاد مهندس محمد مهریار یکی از درخشان ترین چهره های میراث فرهنگی کشور در اوج پختگی و باروری صحنه نیازمند میراث فرهنگی کشور به وجودش را وداع گفت. ارگ بم به ویژه در وضعیتی که پس از رخ داد زلزله برایش پدید آمد به شدت به حضور زنده و شکیبایی او محتاج بود. دیرینه یار بم پیش از درگذشت در بهارن سال ۱۳۸۳ از خود توصیه هائی درباره ارگ بم به یادگار گذارده است که در همین شماره خواهید خواند که می تواند راهنمائی برای کسانی باشد که در سالهای آینده به مسئله بیش بعدی ارگ بم خواهند پرداخت. گرچه بم به مدت دو دهه فکر مهریار را به خود مشغول داشته بود ولی نگاه خاص او به این پدیده پیچیده پس از رخ داد حادثه زلزله، گونه ای جامع تر به خود گرفت.

با تصویب قانون تشکیل سازمان میراث فرهنگی کشور به سال ۱۳۶۴ و قانون اساسنامه آن در ۱۳۶۷ که حاصل ده سال تلاش و کوشش مسئولین و کارشناسان در سامان بخشیدن به امر میراث فرهنگی کشور بود نقطه عطفی نطفه گرفت که امید زیادی را برانگیخت.^۵ نگاه قانونهای فوق به این مسئله حیاتی که زائیده تفکرات تجربیات علمی اجرائی هفتاد ساله کشور در امر میراث فرهنگی بود یادگاری است از اوج خیزش فرهنگی دوران انقلاب اسلامی. سازمان میراث فرهنگی در فاصله ای کوتاه با مدیریتی هوشمند به سرعت هویت یافت و در صحنه فرهنگی ملی و بین المللی^۶ با اهداف و نگرشهای جدید برخاسته از اهداف قانون نقش آفرین شد.

وابسته بودن این سازمان به وزارت فرهنگ و آموزش عالی طبیعت تحقیقاتی آنرا بارز کرد و آنرا از دستگاهی خدماتی به نهادی پژوهشی اجرائی در آورد و در جامعه شأن و منزلت تخصصی فرهنگی ویژه بخشید.

پایان یافتن جنگ تحمیلی، و آغاز حرکت بازسازی ضرورتا همگام با جرح و تعدیلهائی در تمام جهت گیریهای برنامه های توسعه اقتصادی فرهنگی اجتماعی بود.

وجود مشکلات اقتصادی در دوران بازسازی، برنامه دوم را صبغه ای بیشتر اقتصادی می داد^۷ و این واقعیت تاثیر خود را ناخودآگاه بر وجوه فرهنگی توسعه گذارد. که تصمیم ۷۲/۱/۲۵ شورای عالی اداری را در انتزاع سازمان میراث فرهنگی

کشور از وزارت فرهنگ و آموزش عالی به وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی^۸ با این نگاه که جهانگردی قادر باشد از میراث فرهنگی بطور موثرتری در جهت تامین اهداف اقتصادی بهره گیرد، از آن جمله باید دانست.

بی گمان تغییر موضع یک دستگاه تحقیقاتی اجرائی به دستگاهی ترویجی اجرائی سازمان را از اهداف بنیادی اش به دور می ساخت که این چنین نیز شد. بی آنکه به ارزشهای اقتصادی مدنظر برنامه ریزان توسعه بتواند پاسخ گوید.

حرکت دیگری که در تضعیف سازمان میراث فرهنگی آثار منفی گذارد به دوش کشیدن نام پژوهشگاه ۱۳۷۵/۶/۱۰^۹ بود که هرچند علی الظاهر قصد بالا بردن وجهه پژوهشی سازمان را داشت ولی در باطن نیت مالی اداری را در بهره مند شدن از امتیازات موسسات پژوهشی در خود داشت^{۱۰}

یکی از آثار منفی پژوهشگاه شدن سازمان تمرکز بخشیدن به امور تحقیقاتی نه چندان هدفمند در مرکز و پاره شدن کالبد سازمان از نقطه نظر تکالیف اجرائی تحقیقاتی و در هم ریخته شدن مفهوم صف و ستاد در تشکیلات سازمان و پدید آمدن تبعیضهای غیر قابل حل در امتیازاتی که اعضای هیئت علمی از آن برخوردار هستند در قیاس با بدنه کارشناسی که در اصل بار اصلی را در تمام زمینه های پژوهشی و حفاظت و معرفی به دوش می کشید، و در نهایت تضعیف بنیه کارشناسی بود.

مسئله حضور سازمان میراث فرهنگی کشور در مراکز تصمیم گیری و اجرائی کشور از آغاز تشکیل آن مسئله ای بود که ذهن مسئولین سازمان را به خود مشغول می داشت. زیرا که وابستگی سازمان به وزارتخانه های ذیربط حضور آنرا در برنامه های توسعه بشکلی موثر دچار مشکل می ساخت.

گرچه سازمان میراث فرهنگی کشور فی نفسه با توجه به وظائف سنگینی که بر عهده داشت می توانست به عنوان نهادی مستقل (و غیروابسته) عمل نماید ولی دوقطب جاذب یکی از بعد فرهنگی و دیگری از بعد اقتصادی ادغام این سازمان را به سازمان محیط زیست از سوئی و سازمان ایرانگردی جهانگردی از سوی دیگر به خود جلب می نمود. با توجه به غلبه بعد اقتصادی ترویجی در برنامه توسعه سوم ادغام سازمان میراث فرهنگی و سازمان جهانگردی و گردشگری جزو اهداف راهبردی آن قرار گرفت.^{۱۱}

ابتدا موضوع ادغام این دو سازمان با توجه به اهداف برنامه سوم توسعه توسط آقای دکتر مهاجرانی وزیر فرهنگ و ارشاد اسلامی وقت به سال ۹-۱۳۷۸ مطرح شد و طی دو سال از برنامه سوم مسئله بین سازمان میراث فرهنگی کشور و وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، سازمان مدیریت و برنامه ریزی کشور و کمیسیونهای ویژه هیئت دولت و مجلس شورای اسلامی مورد بحث و بررسی قرار گرفت تا نهایتاً قانون آن در مجلس ششم در تاریخ ۱۴/۱۱/۱۳۸۲ به تأیید شورای نگهبان رسید و

قانون تشکیل سازمان میراث فرهنگی و گردشگری

اجرای آن به دولت ابلاغ گردید که متن آنرا در همین شماره ملاحظه خواهید کرد. آقای مهندس سید حسین مرعشی (نماینده وقت مجلس ششم پس از کناره‌گیری از این سمت) از تاریخ ۱۳۸۳/۲/۳۰ از سوی رئیس جمهور به ریاست آن منصوب گردید و پس از مدت کوتاهی طی بخشنامه ۲۱۶۰-۱/۱ مورخ ۱۳۸۳/۲/۲ سیاستهای راهبردی و نمودار موقت سازمانی آن به واحدهای ذیربط ابلاغ گردید و متعاقب آن نمودار سازمانی اصلاح شده ای به امضای مشترک دو معاون رئیس جمهور یعنی سید حسین مرعشی و شرکاء رئیس سازمان مدیریت و برنامه ریزی کشور فراهم آمد (نمودار در همین شماره ملاحظه فرمائید) که اعتبار آن برای مدت ۱۸ ماه در نظر گرفته شده است.

قانون فوق مشتمل بر دوازده ماده و هفت تبصره است ماده دو قانون تبصره ذیل آن نقش بسیار مهمی را در آینده سازمان رقم می زند که بطور اجمال موارد زیر را میتوان از آن استخراج کرد:

- تعیین وظائف و اختیارات سازمان در ظرف مدت شش ماه
- جهت گیری واگذاری وظائف تصدی به بخش غیر دولتی
- تفکیک وظائف ملی و استانی
- اجرای تعهدات مطروحه در کنوانسیون (۱۹۷۲) حفاظت میراث فرهنگی و طبیعی جهان

راهی که باید پیمود

وظائف و اختیارات سازمان ناظر به سه مقوله تخصصی میراث فرهنگی، گردشگری و وجهی خاص از میراث طبیعی خواهد بود.^{۱۱} فراهم آوردن وظائف اندیشیده شده برای فضای مدیریتی کارآمد و تشکیلاتی منسجم و متشکل در بستر محیطی و اجتماعی و فرهنگی امروز راهی دشوار و در عین حال نوینی است که باید تجربه کرد.

گسترش ابعاد پژوهش، حفاظت و معرفی میراث فرهنگی و وجهی استثنائی از میراث طبیعی کشور و فراهم آوردن بستر کارآمد برای رشد و ارتقاء صنعت گردشگری و جهانگردی و جهت گیری فرهنگی آن و حضور موثر در برنامه توسعه پایدار تکلیفی است سنگین که بر عهده سازمان قرار داده شده است. تجربه به ما آموخته است که دگرگونیهای سریع در مدیریت و ساختار برای موسسات فرهنگی عاملی بازدارنده در توسعه و باروری آنها به شمار می آید امری که سازمان ما به ویژه در ده سال اخیر دچار آن بوده است. به همین سبب نمی توان مدعی بود که امر میراث فرهنگی و گردشگری رشدی متناسب با ظرفیت ها و توانائی های کشور به ویژه در ده سال اخیر داشته است. تمام امید و انتظار این است که با حرکتی مستمر و پویا از فرصت فراهم آمده کمال بهره را برد.

در پایان چند نکته را درباره نمودار موقت سازمانی می بایست یادآور شد که توجه به آن شاید در ترکیب نهائی ضرورت داشته باشد:

- نمودار کلی سازمانی در یک نگاه از سادگی، خوانائی لازم برخوردار نیست و انعکاس دهنده وظائف قانونی آن برای مردم و مجامع علمی فرهنگی یادآور سیر تحول تاریخی هشتاد ساله فعالیت‌های آن نمی باشد.
- سازمان فاقد بازوی توانمند علمی تخصصی لازم است بدانگونه که به بازوی سیاسی اجرائی از طریق ایجاد "شورای عالی" عنایت شده است.
- ستادی کردن امور پژوهشی در قالب "پژوهشگاه" و قطع جریان احیاگر آن در بدنه سازمان پسندیده نمی باشد. تبدیل بدنه به یک بخش صرف اجرائی خدماتی نمی تواند کارساز باشد.
- حضور امر گردشگری و جهانگردی در نمودار سازمان وزن و وضوح لازم را ندارد.
- حذف برخی از واحدهای پیش بینی شده در ستاد و انتقال آن به صف می تواند به ستاد کارائی و پویائی بیشتری بخشد.
- باید توجه داشت که احاله همه امور تصدی به بخش خصوصی نمی تواند به عنوان یک اصل در شرائط حاکم بر کشور مطلوب باشد. و نمی بایست سازمان را از الگوسازیهای پیشرفته برای جامعه محروم ساخت.
- وجود واژه "ایران" یا "کشور" در عنوان سازمان همانگونه که پیش از آن بود به نظر می رسد که شایسته تر باشد.
- واحدهای مهمی چون موزه ملی ایران و مرکز آموزش عالی میراث فرهنگی و گردشگری در فرصت فراهم آمده می توانند سازمان متحول تر و پیشرفته تری پیدا کنند.

اثر

۱. دومین گزارش هیئت مشترک یونسکو- سازمان میراث فرهنگی کشور "بم و ارگ آن" ۱۹-۱۱ مارس ۲۰۰۴ (۲۱-۸۲/۱۲/۳۰) متاسفانه دو تن از نگهبانان سازمان میراث فرهنگی کشور زیر آوار سردر ورودی ارگ در جریان این حادثه دلخراش جان سپردند.

۲. ن. آمبرسیز، چ.پ. ملویل (N.N.Ambraseys & C.P.Melville)، تاریخ زمین لرزه های ایران (Ahlhistory of Persian Earthquakes, Cambridge 1982)، ترجمه ابوالحسن رده، موسسه انتشارات آگام، تهران ۱۳۷۰، ص ۲۰۹، ۲۴۷. گرچه در این کتاب از دو زلزله ای در منطقه یکی در شب هنگام ۲۱ شهریور ۱۳۰۲ و دیگری در بغداد از ظهر ۱۴ تیرماه ۱۳۲۷ خبر می دهد که اولی در بم احساس شد و دومی به گونه ای نیرومند احساس گردید ولی با توجه به دوره های ساخت و ساز وسیع در ارگ بم در مقاطع تاریخی مختلف و حضور استقرارهای تاریخی متعدد در اطراف بم (دکتر شهریار عدل، گزارش ثبت ارگ بم در فهرست میراث جهانی، سازمان میراث فرهنگی کشور ۱۳۸۳) در

دو هزار سال گذشته تا انجام مطالعات باستانشناسی، زمین شناسی و زلزله شناسی اظهار نظر
مطالعین را در روزهای نخستین پس از حدوث زمین لرزه اخیر باید اظهار نظری اولیه و نه چندان قطعی
تلقی کرد. در ارتباط با زلزله های بم همچنین مراجعه شود به: محمد مهدی محلاتی، جلد پنجم مجموعه
مقالات دومین کنگره تاریخ معماری و شهرسازی ایران (۱۳۸۳) - انتشارات سازمان میراث فرهنگی
کشور ص ۷۰۹، ۷۱۱، ۸۸۹، ۹۹۰، ۹۹۱

^۲ قطعنامه کارگاه بین المللی را در همین شماره ملاحظه فرمایند

^۳ اقدام به ثبت ارگ بم در فهرست جهانی را باید از نتایج مثبت کارگاه بین المللی دانست که با تلاش
شبانه روزی دکتر شهریار عدل و همت سازمان میراث فرهنگی کشور تحقق یافت. ثبت پاسارگاد و
ارگ بم به عنوان پنجمین و ششمین اثر جهانی ایران در بیست و هشتمین اجلاس کمیته میراث جهانی
تشکیل شده در ۲۶ ژوئن لغایت ۴ ژوئیه ۲۰۰۴ در شهر سوگو، چین به تصویب رسید.

^۴ آیت الله زاده شیرازی. باقر سرمقاله مجله اثر شماره (۱۳۶۵)

^۵ آیت الله زاده شیرازی. باقر، شمه ای از تجربیات، پژوهش، حفاظت و مرمت ایران ۱۳۷۳، از مجموعه
مقالات منتشر نشده

^۶ آیت الله زاده شیرازی. باقر روزنامه ابرار نقدی بر برنامه دوم توسعه

اقتصادی فرهنگی اجتماعی کشور

^۷ به موجب مصوبه مورخ ۱۳۷۲/۱/۲۵ شورای عالی اداری نک صمدی رندی. یونس، میراث فرهنگ در

حقوق داخلی و بین المللی، سازمان میراث فرهنگی کشور (۱۳۸۱) ص ۱۵۶

^۸ صمدی رندی. یونس، اساسنامه پژوهشگاه، مجموعه قوانین، مقررات و آئین نامه ها، بخشنامه ها و

معاهدات میراث فرهنگی کشور ۱۳۷۶، ص ۲۴۲-۲۴۰ براساس موافقت شماره ۲۴/۶۳۲۳/۲۸۸۴۳

مورخ ۶۹/۱۲/۲۱ شورای گسترش آموزش عالی

^۹ از قبیل ایجاد تسهیلات استخدامی، که سازمان دچار آن بود، و بازگشت اعتبارات هزینه نشده سال

قبل به سال بعد بهره گیری از اختیارات هیئت امانت پژوهشگاه در گریز از مقررات دست و پاگیر قانون

محاسبات

^{۱۰} برنامه توسعه اقتصادی، فرهنگی، اجتماعی سوم

^{۱۱} به موجب ماده دو قانون سازمان میراث فرهنگی گردشگری و وظائف و اختیارات با پیشنهاد مشترک

سازمان میراث فرهنگی و گردشگری و سازمان مدیریت و برنامه ریزی کشور و تأیید هیئت وزیران و

تصویب کمیسیون مشترک رسیدگی کننده به این قانون قابلیت اجرا پیدا می کند.